

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแสดงละครเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมนุษย์ ซึ่งแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติ ศาสนา เป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2531) ละครสะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของคนในสังคมในรูปแบบของการแสดง โดยอาศัยศิลปะการประพันธ์บทละคร คนตรี และนาฏศิลป์เป็นสื่อและแสดงออกมาอย่างมีศิลปะ ดังนั้นการแสดงละครนอกจากจะให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ดูแล้ว ยังเป็นการช่วยอบรมปลูกฝังศีลธรรมของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ละครยังเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา โดยมนุษย์ใช้ละครในการสื่อสารกับเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพ หรือภูตผีปีศาจที่น่ากลัวเกรงมาตั้งแต่สมัย ดึกดำบรรพ์ (เด่นดวง พุ่มศิริ, 2525) สำหรับการแสดงละครของไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาจักรีราชานุภาพ (2508) ได้กล่าวถึงละครว่า ได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก และละครใน เป็นละครเก่าแก่ที่ได้สืบทอดการแสดงต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ละครที่ยังนิยมแสดงเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รู้จักกันคือ ละครชาตรี

ละครชาตรี เป็นละครรำประเภทหนึ่งที่รู้จักกันในลักษณะละครแก้สับบน เพราะเชื่อกันว่า ผู้แสดงละครชาตรีมีคาถาอาคม สามารถติดต่อกับเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ หากจะแก้สับบนจะต้องใช้การแสดงละครชาตรี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาจักรีราชานุภาพ, 2508)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาจักรีราชานุภาพ (2508) และ อาจารย์มนตรี ตราโมท (2515) ได้กล่าวถึงลักษณะของการแสดงละครชาตรีที่แท้จริง พอสรุปได้ดังนี้

1. โรงละครชาตรี ไม่มีฉาก ใช้เสาตีคันทันเป็นสี่มุมและมีเสากลาง 1 คันทันไม้ที่ใช้คือ ชัยพฤกษ์ (ซึ่งมีความหมายแทนองค์ หรือเป็นที่ประทับของพระวิตุกรรม) มีเตียง 1 เตียง สำหรับประกอบฉาก
2. การแต่งกาย ในสมัยโบราณไม่สวมเสื้อ เพราะใช้ผู้ชายแสดง ต่อมาจึงแต่งกายอย่างละครนอก
3. วิธีแสดง เริ่มด้วย พิธีบูชาครูเบิกโรง ใช้เทียน 1 เล่ม รูป 3 ดอก หมา 3 คำ โส้หมากรุกในโทนทั้งคู่ 2 คำ และโส้ที่โคนเสากลาง หรือจะโส้ไว้ได้เสื้อก็ได้ 1 คำ เมื่อบูชาครู

เสร็จแล้ว ปีพาทย์โหมโรงชาติตรี แล้วร้องประกาศหน้าบท (ถ้ามีบทยศจะร้องบท “ขานเอ”*) จากนั้นจึงร้องบทเชิญครู จบแล้วตัวยืนเครื่องจะออกมารำซัดหน้าบท การรำซัดผู้รำต้องว่า คาถาในขณะรำ และต้องรำทั้งก่อนแสดงละครและจบการแสดง วิธีการรำซัดก่อนการแสดง จะรำเวียนซ้าย และรำเวียนขวาเมื่อจบการแสดง เรียกว่า คลายยันต์ เป็นการถอนคาถาอาคม การแสดงละครชาติตรี ผู้แสดงต้องร้องเพลงในขณะที่รำ ตัวละครที่ยังไม่แสดงจะทำหน้าที่ เป็นตุ๊กตุ๋น ตีกรับ รับประทาน

4. วงปีพาทย์ชาติตรี ประกอบด้วย ปี สำหรับทำทำนอง โทน กลองชาติตรี และ ฉิ่ง หรืออาจมีกลองแขก

ละครชาติตรียังคงมีแสดงทั่วไปในหลายจังหวัดแถบภาคกลางได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สิงห์บุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี ตลอดจนจังหวัดในภาคตะวันออก เช่น ระยอง จันทบุรี และตราด

จากการวิจัยเรื่อง การแสดงพื้นบ้าน : การปรับงานชีวิตไทยสมัยใหม่ กล่าวถึง คณะละครชาติตรีในแต่ละจังหวัดว่ามีจำนวนน้อย แต่จังหวัดเพชรบุรีน่าจะเป็นแหล่งละครชาติตรีที่ใหญ่ที่สุด (สุกัญญา ภัทราไชย, สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2538) ดังนั้นผู้วิจัยได้ทำการสำรวจ (พ.ศ. 2537 - 2539) พบว่ามีคณะละครชาติตรีจำนวน 28 คณะ นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้แสดงละครชาติตรีชาวเมืองเพชรบุรีได้ไปตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพแสดงละครชาติตรีในจังหวัดอื่น ๆ เช่น กรุงเทพมหานครที่บริเวณศาลหลักเมือง (ต๋อง จันทร์สุข, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2537) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้แก่ คณะศศิธร บ้านเท็งคิดปี และ คณะสังวาลเพชร ซึ่งเดิมแสดงอยู่ที่ตำบลบางแก้ว ย่าเอนบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี (แถม บัวสะอาด, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2537) จังหวัดสมุทรปราการมีคณะประทีนทิพย์ (บุญยิ่ง อุคม, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2537)

แม้ว่าละครชาติตรีจะได้รับการตีบทคัดค้านมา แต่ปัจจุบันการแสดงดังกล่าวกลับเป็นเรื่องของธุรกิจมากกว่าการแสดงออกทางศิลปการละครกล่าวคือ มีการรวบรัดตัดทอนขั้นตอนการแสดง เพื่อความรวดเร็วใช้เวลาแสดงน้อย ราคาว่าจ้างถูกลง เพื่อให้รับงานแสดงได้มากขึ้น และจากสาเหตุที่มีมหรสพประเภทอื่นอีกมาก การแสดงส่วนใหญ่

* เป็นบทประกาศโรงเฉพาะกรณีที่เจ้าภาพมีบทยศมีมาบูชาครู บทร้องจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ขานเอ”

จึงมักแสดงเพื่อการแก้สินบนต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามขั้นตอนที่เชื่อกันว่าจะทำให้การแก้สินบนสำเร็จดูตวงไปได้ ทำให้การแสดงขาดความพิถีพิถันไม่มีผู้เข้าชม ยิ่งไปกว่านั้นละครชาตรีในบางท้องถิ่นจะถูกตัดทอนเหลือเพียง รำแก้บน ไม่มีพิธีกรรมและการแสดงละคร อย่างไรก็ตามกลับเป็นที่นิยมเพราะราคาถูกลง เช่น การรำแก้บนที่ศาลพระกาฬ จังหวัดลพบุรี ศาลพระพรหมเอราวัณ กรุงเทพมหานคร และที่วัดโสมนัสราชวรวิหาร จังหวัดละโว้ ซึ่งทำให้ความเป็นละครชาตรีที่แท้จริงถูกลดบทบาทลง

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันการแสดงละครชาตรีที่แท้จริงนั้นหาชมได้ไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษาการแสดงละครชาตรีที่แท้จริง โดยเลือกศึกษาละครชาตรีที่จังหวัดเพชรบุรี เพราะผู้วิจัยพบว่าการแสดงละครชาตรีของจังหวัดเพชรบุรียังคงมีรูปแบบละครชาตรีที่แท้จริง และโครงสร้างการแสดงละครชาตรีเมืองเพชร มีขั้นตอนของพิธีกรรมครบถ้วน อีกทั้งในบทร้องและทำนองเพลงในบทประกาศโรงมีลักษณะเช่นเดียวกับบทร้องของโนราชาตรีซึ่งยังคงใช้ฝึกหัดอยู่ทางภาคใต้ ประกอบกับมีคณะละครชาตรีจำนวนมากที่สามารถจะทำการศึกษาได้

เพชรบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคกลาง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2536)

1. ทิศเหนือ จรดอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และอำเภออัมพวา อำเภอเมืองของจังหวัดสมุทรสงคราม
2. ทิศตะวันออก จรดอำเภอไทย และอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
3. ทิศใต้ จรดอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
4. ทิศตะวันตก จรดประเทศสหภาพพม่า

เพชรบุรีมีพื้นที่ประมาณ 6,356.918 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 6 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอท่ายาง อำเภอเขาชัย้อย อำเภอชะอำ อำเภอบ้านลาด อำเภอบ้านแหลม อำเภอเมืองเพชรบุรี กิ่งอำเภอหนองหญ้าปล้อง และกิ่งอำเภอแก่งกระจาน เพชรบุรีเป็นเมืองเก่าแก่มีความรุ่งเรืองทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรมมาแต่โบราณ ดังจะเห็นได้จากสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ที่ปรากฏเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ นอกจากนี้ยังมีมรดกต่าง ๆ เช่น เพลงปรบไก่ หนังใหญ่ โขน หนังตะลุง หุ่นกระบอก ละครตลก และละครชาตรี ซึ่งมีชื่อปรากฏในใบกำกับภาษีจดหมายเหตุ ราชกิจจานุเบกษา ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่า สะท้อนภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์ ส่งเสริมความรู้

ความคิดสืบต่อกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ละครชาตรีของชาวบ้านยังคงรับใช้สังคมในงานรื่นเริง และการแก้สินบนมาโดยตลอด ในปัจจุบัน (พ.ศ.2538) จากการสำรวจพบว่า มีละครชาตรีถึง 28 คณะ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532) ได้สันนิษฐานว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในแถบภาคกลางของกลุ่มที่เรียกว่า “เพชรบุรี - ศรีอยุธยา” เป็นแหล่งสำคัญของโนราชาตรี นอกจากนี้ ทรงชัย เจตบุตร และคณะ (ทรงชัย เจตบุตร และคณะ 2505) ได้กล่าวถึงคุณค่าของละครชาตรีเมืองเพชรไว้ว่า “ขึ้นชื่อว่าละครชาตรีแล้ว เมืองไหน ๆ ก็แสดงได้ไม่ตีเท่าชาวเมืองเพชร เนื่องจากจังหวัดนี้ได้รับนาฏศิลป์มาจากชาวมือง และละครปักษ์ใต้ทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งละครรำของหลวงซึ่งโดยเสด็จมาถวายให้ทอดพระเนตรเป็นประจำ”

ความมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และสิ่งที่ยืนยันได้ว่าละครชาตรีเมืองเพชรเป็นละครที่มีชื่อเสียงคือ สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติได้พิจารณาให้ละครชาตรีเมืองเพชรเป็นตัวแทนของละครชาตรีไปแสดงในงานสาธิตชีวิตไทย ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ 1 - 10 กรกฎาคม พ.ศ.2537 และได้รับการติดต่อให้ไปแสดงที่สถาบันเอเชีย มหาวิทยาลัยออร์กในปีเดียวกัน

ปัจจุบัน (2538) จังหวัดเพชรบุรีแม้ว่าจะมีละครชาตรีจำนวนประมาณ 28 คณะ ผู้แสดงประมาณ 120 คน ทั้งที่แสดงเป็นอาชีพ แสดงสมัครเล่น เป็นศิลปินเดี่ยว เป็นครอบครัว สังกัดคณะ และไม่สังกัดคณะ ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ในเขตอำเภอเมือง อำเภอบ้านลาด และตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม โดยยังคงมีงานแสดงให้ชมกันเป็นประจำทั้งในงานมหรสพ และงานแก้สินบน ผู้แสดงละครชาตรีรุ่นใหม่เกิดขึ้นมากมายโดยการฝึกหัดพอทำได้ก็ออกแสดง โดยเฉพาะที่วัดมหาธาตุวรวิหาร รับงานในราคาถูก เป็นที่นิยมของผู้ว่าจ้างที่ต้องการแสดงเพื่อแก้สินบน ทำให้ผู้แสดงรุ่นเก่าไม่มีโอกาสที่จะได้แสดงละครชาตรีที่แท้จริงเพราะรับงานในราคาที่สูงกว่า จึงทำให้ศิลปะรูปแบบเก่าเลือนหายไป ผู้แสดงรุ่นเก่าหมดกำลังใจและเลิกอาชีพการแสดงไปจำนวนมาก (เพียว สวงนทรัพย์, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2538) ดังที่ พระเทพสุวรรณมุนี เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร (สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2538) ได้กล่าวว่า “แม้เพชรบุรียังมีการแสดงละครชาตรีเป็นสำเป็นต้น แต่กลุ่มผู้แสดงรุ่นใหม่กลับมุ่งแข่งขันกันทางธุรกิจ มองข้ามศิลปะดั้งเดิมเสียสิ้น” “อะไรที่อยากต้องใช้เวลาฝึกนาน ๆ ก็จะตัดทิ้งและแสดงเท่าที่ตนสามารถทำได้เท่านั้น” (ต๋อง จันทร์สุข, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2537)

ผู้สืบทอดและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมละครชาตรีรุ่นใหม่หากไม่เห็นความสำคัญในคุณค่าของศิลปะแบบดั้งเดิมเท่าที่ควร โดยพยายามเปลี่ยนแปลงตัดทอนให้เป็นไปตามความสามารถอันจำกัดของตน ทำให้การแสดงที่เป็นแบบแผนเฉพาะถูกกลืน

หายไปตามกาลเวลา และความสามารถของผู้แสดง ซึ่งนับวันจำนวนผู้แสดงที่สืบทอดอย่างจริงจังหาได้ยาก ประกอบกับการถ่ายทอดละครชาตรีต้องอาศัยการฝึกหัดและจดจำสืบทอดกัน ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้แสดงจึงขาดความลึกซึ้ง ความชำนาญ และความรู้เรื่องนาฏยะอย่างแท้จริง ซึ่งอาจทำให้ละครชาตรีเมืองเพชรนับวันจะเป็นสิ่งที่หาชมได้ยาก

ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของละครชาตรีเมืองเพชร จึงสนใจที่จะศึกษาประวัติ ละครชาตรีเมืองเพชร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (2539) ศึกษาโครงสร้างการแสดงอันเป็นแบบฉบับเฉพาะของเมืองเพชร และศึกษาสถานภาพการประกอบอาชีพการแสดง ในช่วงปีพ.ศ. 2537 -2539 เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม สะท้อนภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมานับ 100 ปี และเป็นเอกสารหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรแก่ผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี
2. ศึกษาโครงสร้าง และส่วนประกอบสำคัญของการแสดงละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี
3. ศึกษาสถานภาพการประกอบอาชีพละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาประวัติละครชาตรีที่ปรากฏแสดงในจังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (2539)
2. ศึกษารูปแบบพิธีกรรม และการแสดงของละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี ที่แสดงอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2537 -2539
3. ศึกษาวิจัยสถานภาพการประกอบอาชีพละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2537 -2539

**หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารทางราชการ ได้แก่ จดหมายเหตุ ราชกิจจานุเบกษา บันทึกความทรงจำ ราชกิจรายวัน สมุดไทย เอกสารเย็บเล่ม และพงศาวดาร รวมทั้ง ตำราภาพถ่าย งานเขียนของบุคคลร่วมสมัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี และสภาพสังคม เศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบุรี

2. ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ทางด้านละครชาตรีเมืองเพชร และบุคคลที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

2.1 สืบค้นละครชาตรีอาวุโส ที่มีประสบการณ์การแสดงหรืออายุไม่น้อยกว่า 50 ปี

2.2 เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงละครชาตรี หรือเป็นผู้ดำเนินการจัดการแสดง (หัวหน้าคณะและบอกรบท) และมีประสบการณ์การแสดงไม่น้อยกว่า 20 ปี

2.3 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการแสดงไม่น้อยกว่า 10 ปี

2.4 เป็นบุคคลที่มีความรู้ ทำการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี

3. ปฏิบัติการภาคสนามโดย การสังเกต การสำรวจ และสัมภาษณ์ การแสดงละครชาตรีในส่วนของพิธีกรรม และการแสดงละคร ตลอดจนสถานภาพการประกอบอาชีพละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี

4. ทำการบันทึกวิทัศน์การแสดงละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี และนำมาศึกษาในรายละเอียด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่องละครชาตรีเมืองเพชรนี้คาดว่า

1. ได้ทราบวิวัฒนาการละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2539)

2. วงการนาฏศิลป์ไทยจะมีเอกสารทางวิชาการในเรื่องละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี

3. ทำให้เกิดการเผยแพร่และอนุรักษ์แบบแผนละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

1. ละครชาตรีเมืองเพชร หมายถึง การแสดงละครรำของชาวจังหวัดเพชรบุรีที่ยึดแบบละครชาตรี ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรม และการแสดงละคร ผู้แสดงนั่งล้อมวงแสดง ไม่มีฉาก เวทีเปิดโล่ง ตัวละครร้องในขณะที่รำทำบท ใช้เครื่องเป่าพาทย์ชาตรี ประกอบด้วย ระนาด กลองชาตรี โทนชาตรี ฉิ่ง ฉาบ และกรับไม้ไผ่
2. ละคร หมายถึง ละครชาตรีเมืองเพชร ยกเว้นละครก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นละครชาตรี
3. ละครหลวง หมายถึง ละครรำจากกรุงเทพมหานคร นิยมให้ผู้หญิงแสดง แสดงตามแบบอย่างละครหลวงในสมัยรัชกาลที่ 2 ที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวงการละครชาตรีเมืองเพชร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา
4. ละครไทย หรือละครโรงใหญ่ หมายถึง ละครรำของเมืองเพชรอีกประเภทหนึ่ง ไม่มีพิธีกรรม มีฉากกัน ผู้แสดงมีทั้งชายและหญิง มีนักร้องเป็นต้นเสียงแทนตัวละครใช้เป่าพาทย์เครื่องห้า
5. ละครกรมศิลปากร หมายถึง การแสดงละครรำของสถาบันนาฏดุริยางค์ คีตศิลป์ กรมศิลปากร
6. หัวหน้าคณะ หรือได้โผ หรือ นายโรง หมายถึง เจ้าของคณะละคร อาจมีความสามารถในการถ่ายทอดการแสดงละครชาตรี และเป็นคนบท
7. คนบท หมายถึง ผู้บอกบท และผู้กำกับการแสดง
8. สินบน หมายถึง ค่าสัญญา ข้อแลกเปลี่ยนที่ผู้รับได้ตกลงไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผู้รับได้รับสิ่งที่ปรารถนาแล้ว ต้องแก้สินบนตามข้อตกลง จึงจะทำให้สินบนขาด หรือหมดพันธะในคำมั่นสัญญา
9. พานก้านม หมายถึง พานบูชาครู ประกอบด้วย เงิน 12 - 24 บาท เทียน 1 เล่ม ชูบ 3 ดอก หมาก 3 คำ และนุหรี 3 มวน
10. เข้าฉาก หมายถึง ผู้ว่าจ้างละครมาแสดง
11. เครื่องถ่วง หมายถึง เครื่องดนตรีของเป่าพาทย์ชาตรี
12. เครื่องบน หมายถึง เครื่องแต่งกายของละครชาตรีประกอบด้วย ชุดแต่งกาย เครื่องประดับ และสิราภรณ์ หรือเครื่องประดับศีรษะ

13. ยีนเครื่อง หรือ ทรงเครื่อง หมายถึง การแต่งกายแบบเครื่องทรงพระมหากษัตริย์ แบ่งได้เป็น แต่งกายยีนเครื่องพระ และแต่งกายยีนเครื่องนาง
14. ยีนโรง หมายถึง ตัวละครพระเอกที่รับบทเป็นกษัตริย์ในเรื่อง
15. นางตะแห่อง หรือกะแห่อง หมายถึง ผู้แสดงชาย หรือหญิง รับบทเป็นนางตลาด นางโอง หรือนางอัถม์
16. เพลงโชน หมายถึง เพลงร้องที่ฮีดจังหวะโชนชาติเป็นสำคัญ ไม่มีคนตรีรับมีแต่ลูกคู่ร้องทวน เป็นเพลงร้องเฉพาะของละครชาติ
17. เพลงไทย หมายถึง เพลงร้องที่ฮีดท่านองปี หรือ ระนาดเอก ซึ่งเป็นเครื่องดำเนินท่านองเป็นสำคัญ เมื่อจบคำร้องมีคนตรีบรรเลงรับ
18. บทตั้ง หมายถึง บทร้องบทแรกของตัวละครที่ลงโรงแสดงเป็นตัวแรก
19. ละครสามโรง หมายถึง การแสดงละครชาติของคณะละคร 1 โรง แสดงตามโครงสร้างของละครชาติ 3 รอบ โดยอาจมีเข้าภาพ 1 หรือ 2 หรือ 3 คนก็ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย